

Література:

1. Заїкина А. Исторично-правнична наука української еміграції та головні ідеологічні напрямки в ній / А. Заїкина, В. Заїкин. – Львів: Перша Союзна Друкарня, 1937. – 19 с.
2. Ейхельман О. Енциклопедія права. Курс читання проф. О. Ейхельмана на I-му семестрі економічно-кооперативного відділу Української Господарської Академії в ЧСР / О. Ейхельман. – Подєбрати: Б. в., 1923. – 84 с.
3. Ейхельман О. Очерки из лекций по Русскому государственному праву / О. Ейхельман // Университетские известия. – К., 1890. – № 6. – С. 113-158.
4. Ейхельман О. Проект Конституції – основних державних законів Української Народної Республіки / О. Ейхельман. – Київ-Тарнів, 1921. – 96 с.
5. Конституційні акти України. 1917 – 1920. Невідомі конституції України. – Київ: Філософська і соціальна думка, 1992. – 272 с.
6. Мироненко О. Проект конституції УНР О. Ейхельмана / О. Мироненко // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 227-228.
7. Шелухін С. Проект конституції У.Н.Р. Проф. О. Ейхельмана / С. Шелухін // Воля. – Відень, 1921. – Т. 3. – С. 192-194.

Петришина Л. В., ОДЕУ

ЖІНОЧІ ІНІЦІАТИВИ У ПУБЛІЦИСТИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст. ЩОДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стаття посвячена аналізу женской публіцистики второй половини ХІХ ст., предложений по предоставлению права на образование и его развития в Российской империи и в Украине.

Article is devoted to the analysis of female political journalism of the second half of the ХІХth century and offers on granting of the right of education and its development in the Russian empire and in Ukraine.

Майже 100 років тому в Російській імперії був прийнятий закон, який надавав право випускницям Київських і Одеських вищих жіночих курсів на отримання дипломів та наукову діяльність, здобуття звання учительки середніх навчальних закладів. Це був

важливий здобуток жінок на тривалому тернистому шляху боротьби за рівність, у якій публіцистичній діяльності відводилась значна роль. Науковий доробок з вивчення освітніх питань, емансипації у ХІХ ст. у значній мірі завдячує жіночій публіцистиці, що у сучасних дослідників викликає як джерелознавче, так і історіографічне зацікавлення.

Дослідження з проблем історії жінок та жіночої освіти постійно перебувають у полі зору сучасних науковців. Серед них особливо слід виділити праці С. Айвазової, М. Богачевської-Хом'як, І. Грабовської, В. Добровольської, К. Кобченко, О. Маланчук-Рибак, Н. Пушкарьової, Л. Смоляр та інших [1]. Метою цієї статті є з'ясування участі жінок в обговоренні освітніх проблем, їх ініціатив, вміщених у публіцистичних матеріалах, що виходили друком у Російській імперії другої половини ХІХ ст.

Утиски царату наприкінці 40-х років ХІХ ст. щодо інтелектуальної спільноти у Російській імперії і, зокрема, в Україні після розгрому Кирило-Мефодіївського братства призупинили на тривалий час розвиток суспільної думки відносно ролі жінки у суспільстві, її права на вільний вибір праці та освіти. Активізувалось обговорення «жіночого питання» в умовах поширення опозиційних настроїв і відкритої критики соціально-економічної відсталості Російської імперії у другій половині ХІХ ст. Цей час характеризується посиленням ліберального руху, головними ідеями якого були: звільнення селян, введення законів, що гарантують цивільні права, установлення рівності всіх класів перед законом, введення незалежного суду, представницького правління, місцевого самоврядування. Набули популярності ідеї М. Пирогова і Д. Ушинського щодо виховання і освіти вільних громадян.

У 1856 р. широкий відгук у суспільстві викликала стаття видатного хірурга й педагога М. Пирогова «Питання життя», опублікована у «Морському збірнику». Обґрунтовуючи необхідність докорінних змін у ставленні до жіночої освіти, він підкреслював, що саме жінки як перші виховательки людини, повинні стати активними зодчимами суспільства, де наріжний камінь кладеться їх руками. «Не становище жінки у суспільстві, а виховання її, в якому полягає виховання всього людства, – ось що вимагає змін» [2, с. 596]. Цей вислів став крилатим і часто цитувався публіцистами.

Про визначну роль М. Пирогова у справі розвитку освіти свідчить його діяльність на посаді попечителя Одеського, а згодом – Київського навчальних округів, де він добивався впровадження

передових методів навчання і виховання, боровся, за його висловом, з «середньовічними рецидивами»; сприяв вирішенню так званого «жіночого питання». Звертав увагу на значний внесок М. Пирогова у сферу освіти і виховання Л. Глібов. У своєму тижневику «Чернігівський листок» у 1861 р. він підкреслював, що М. Пирогов на посаді попечителя Київського округу «своїми розпорядженнями старався надати жіночому вихованню більш наукового і більш глибокого обґрунтування» [3, с. 240].

Проте слід зазначити, що М. Пирогов, розглядає проблему жіночого виховання, насамперед, з патріархальних позицій, підкреслюючи значимість у житті чоловіка і його суспільної діяльності підтримки жінки (матері, дружини, сестри, дочки) з гарними манерами та освітою. Він акцентував увагу здебільшого на вихованні з елементами освіти, підкреслював його необхідність не лише для того, щоб жінка могла підтримувати розмову у товаристві і брати участь у вихованні дітей, але й для того, щоб розділити ідеї чоловіка і надавати підтримку у його справах.

Обговорення проблем освіти і виховання набуло актуальності у громадському житті з подачі російських часописів, які розгорнули широкий дискурс у контексті популярних ідей «жіночого питання». У підросійській Україні попитом користувалися видання самих різних напрямків — радикальні «Современник» і «Русское слово», західницький «Русский вестник», слов'янофільські «Русская беседа», «Вестник Европы», «День», «Отечественные записки», «Дело», а також нові педагогічні журнали. Особливо популярним був часопис «Современник», який започаткував обговорення проблеми вільної особистості і, зокрема, «жіночого питання». На сторінках вище вказаних видань час від часу стали з'являтися публікації жінок з пропозиціями щодо розвитку освіти і виховання.

Так, у «Современнику» № 5 за 1857 р. була надрукована «Скарга жінки», яка привернула увагу громадськості. Публікація була проникнута наріканнями на тяжку жіночу долю. Невідома авторка від імені всього жіноцтва з боєм писала про принизливе становище своїх сучасниць у родині і суспільстві: «Починаючи з раннього дитинства, батьки й вихователі застосовують всі засоби, щоб знищити у ній [жінці – Л.П.] усе, що могло б принести користь іншим і їй самій, убивають у ній особистість і перетворюють її у неживу істоту» [4, с. 56]. Очевидно, що «Скарга» була написана під впливом вище згаданої статті М. Пирогова. Проте її авторка

в висунутих на обговорення питаннях бачила іншу сторону, демонструвала «жіночий підхід» до вирішення проблеми освіти й виховання. Вона акцентувала увагу на важливості того, щоб жінка сама захотіла піднятися до усвідомлення змісту свого існування, щоб почуття власної гідності змусили її боротися з забобонами за право бути вільною людиною, а не привабливою річчю чи іграшкою. Авторка «Скарги» констатувала: «Від недостатнього виховання жінки страждають не тільки чоловіки, але й діти» [4, с. 57]. Публікація фактично започаткувала жваву полеміку про право на працю, протест самих жінок проти існуючої системи освіти і виховання та принизливого ставлення до представниць слабкої статі у суспільстві.

Однією з перших в обговорення проблеми жіночої освіти і виховання включилася Марія Миколаївна Вернадська – талановита публіцистка другої половини 50-х років XIX ст., перша жінка-економіст у Російській імперії, яка з наукових позицій намагалась обґрунтувати необхідність нових підходів щодо освіти і виховання жінки, ставлення суспільства до її праці. Вона виступила з серією робіт на сторінках «Экономического Указателя» (згодом перейменованій на «Указатель политико-экономический»), який виходив з додатком «Экономист». Цей щотижневик просвітницького та антикріпосницького спрямування видавав з 1858 р. її чоловік, Іван Васильович Вернадський – відомий вчений-економіст, фахівець у галузі цивільного і фінансового права, громадський діяч. Під його впливом М. Вернадська захопилась вивченням політекономії.

У своїх публікаціях М. Вернадська доводила необхідність надання однакових прав на навчання і вільний вибір праці незалежно від статі. У статті «Вільний вибір праці» вона закликала: «Не обмежуйте діяльності жінок, не заключайте її силоміць у сімейний круг, не готуйте її виключно для виконання тих чи інших обов'язків, визнайте її людиною...» [5, с. 99]. Лейтмотивом статті «Жіноча праця» була ідея звільнення жінки від вікових стереотипів. М. Вернадська підкреслювала, що незалежність жінки може бути забезпечена її самостійною працею. А для цього потрібні належні знання. Авторка наголошувала на наявності здібностей і великого стремління у жінок до навчання, закликала: «Дайте нам такі ж можливості для освіти – і ми в цьому відношенні не залишимо першості чоловікам» [5, с. 101]. М. Вернадська виступала проти спеціальної освітньої програми для дівчат, що суттєво від-

різняла б здобуті ними знання від системи навчання хлопчиків. Вона вважала, що всяка виняткова система виховання має негативні наслідки для жінок. У статті «Про дитяче виховання» вказувала на те, що жінок потрібно навчати й виховувати так само, за тими ж програмами, що й представників протилежної статі. Провідною ідеєю, яка повинна пронизувати весь процес навчання і виховання і назавжди вкарбуватись у свідомість жінок, має бути «думка про працю і суспільну її користь» [5, с. 217].

Публікації Марії Миколаївни Вернадської викликали значний резонанс у тодішньому суспільстві. Раптова смерть у 1860 р. обірвала життя і творчість талановитої жінки. Згодом її статті були зібрані І.В. Вернадським і видані у 1862 р. окремою збіркою під назвою «Собрание сочинений покойной М.Н. Вернадской, урожденной Шигаевой». За твердженням сучасної відомої російської вченої-економістки О. Тончу, атмосфера, яка ввібрала в себе присутність помислів Марії Миколаївни і Івана Васильовича, незримий зв'язок з ними сприяли розвитку таланту видатного природознавця і філософа Володимира Івановича Вернадського [5, с. 17].

Дослідження публіцистики вказаного періоду переконує нас, що головна мета жіночих ініціатив полягала у тому, щоб звернути увагу суспільства до визначених проблем і добитись підтримки щодо їх прагнення до навчання, вільного вибору праці з тим, щоб здобути, в першу чергу, економічну незалежність.

Особливо жваво питання жіночої освіти і праці стали обговорюватися у публіцистиці з початком реформ другої половини XIX ст., коли активізувався процес заміни феодально-кріпосницьких устоїв новими суспільно-економічними відношеннями. З'явилися додаткові потужні імпульси, пов'язані з отриманням мільйонами закріпачених громадян особистої волі, швидким економічним підйомом у сфері промисловості, що сприяло залученню в активну виробничу й соціально-політичну діяльність значної кількості жінок, їх самоорганізації. Н. Білозерська з цього приводу писала: «Найбільш серйозні і освічені жінки все більше і більше переконувались у тому, що без праці і сталого заробітку інтелігентна жінка залишиться у тому ж зачарованому колі, що й раніше» [6, с. 927].

Надія Олександрівна Білозерська (Ген) була однією з засновниць жіночого руху в Російській імперії, тісно співробітничала на цій ниві з Н. Стасовою, М. Трубніковою, Г. Філософою. За пізнішими спогадами Н. Білозерської, вони мали значний вплив на формування її світогляду, «переконали у необхідності

взятися за громадську роботу». З особливою теплотою і вдячністю Н. Білозерська на схилі літ згадувала Н. Стасову і М. Трубнікову: «...дружба наша ставала все тіснішою і продовжувалась незмінно до смерті обох» [6, с. 928].

Надія Олександрівна до публіцистичної діяльності залучилась під впливом свого чоловіка – Василя Михайловича Білозерського, видатного українського діяча, який зазнав переслідувань з боку влади за участь у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства (1846-1847 рр.). Вона мала пряме відношення до українського національного руху, була добре знайома з П. Кулішем, М. Костомаровим, Т. Шевченком, з іншими діячами, які часто збирались у них дома на «багатолюдні збори з 1860 р., коли почалось видання малоросійського журналу «Основа»» [6, с. 927]. Протягом 1861-1862 рр. Н. Білозерська брала активну участь у редакторських справах чоловіка – В. Білозерського, у виданні часопису «Основа», у якому були надруковані її перші роботи.

У 1878 р. Н. Білозерська сама була редактором педагогічного журналу «Воспитание и обучение», видання якого організувала разом з М. Цебриковою [6, с. 938]. Н. Білозерська – одна з перших жінок-істориків у Російській імперії досліджувала становлення та розвиток «жіночого питання», довела його появу у 40-і роки XIX ст., з'ясовувала становище жінки у різні історичні епохи [7]. Вона підкреслювала: «Ідея жіночого питання, – в розумінні більш чи менш свідомого стремління жінок до досягнення загальнолюдських прав, рівного права на працю, однакових юридичних прав і однакової освіти з чоловіками, – розвивається разом з розвитком культури» [7, с. 3].

Видатна діячка жіночого руху М. Цебрикова у передмові до другого видання праці Дж. Мілля «Про підкорення жінки» підкреслювала, що «жодне питання не було зустрінуте таким безглуздим знуцанням і запеклою ворожнечею, не було так перекручене нерозумінням, зловмисним наклепом, як жіноче питання» [8, с. III]. Вона застерігала щодо трактування «жіночого питання» як модного явища. Виступала проти сприйняття чоловічою спільнотою стремління жінок до участі у громадських справах, їх прагнення до знань, навчання й праці як до «примари духу лукавого з Заходу, де втрачений моральний ідеал жінки». М. Цебрикова закликала громадськість побачити в жінці суб'єкта соціальних процесів. Констатувала, що час «безправної рабині» скінчився. Якщо жінці надати можливість, то вона зможе довести це добрими справами.

Серед перешкод, що гальмували поступ жінки до вільного розвитку М. Цебрикова визначала релігію, існуюче законодавство, суспільний лад, які вона називала «зовнішніми перешкодами». Крім того, Цебрикова одна з перших вказала на існування так званих внутрішніх чинників психологічного порядку, що заважали жінці протистояти застарілим поглядам на її шляху формування нової, вільної від стереотипів особистості. Її вислів «носити в собі самій ворога» став крилатим. Головним джерелом на шляху до перемоги такого «ворога» М. Цебрикова називала «віру в себе» [8, с. XX–XXI]. Такий заклик для багатьох жінок, не впевнених у собі, звучить актуально і сьогодні.

У 70-ті роки XIX ст. з ініціативами щодо розвитку національної освіти на ниві публіцистики виступила Людмила Драгоманова. Це була аналітична стаття щодо нагальної необхідності впровадження місцевих елементів у навчання дітей в Україні [9, с. 545-571]. Вона сама гостро відчувала болочість проблеми викладання чужою мовою з власного педагогічного досвіду, з практичної роботи у денному дитячому притулку, де була обрана головою розпорядчого комітету. Про педагогічну діяльність своєї дружини і її завантаженість громадською роботою з гордістю писав М.П. Драгоманов у березні 1875 р. до відомого російського літератора О.М. Пипіна. Він пишався тим, що його дружина не тільки причетна до освітньої справи, але й координує діяльність окремого колективу, пов'язаного з вирішенням окремих освітніх питань, підкреслював: «Все таки начальство; мені і тим не бути!» [10, с. 74].

Стаття Л. Драгоманової «Народные наречия и местный элемент в обучении» вийшла друком у часописі «Вестник Европы» у серпні 1874 р. В умовах дії Валуєвського циркуляру 1863 р. написати таку актуальну для України статтю жінці – було справжнім подвигом. Здійснивши аналіз передової світової педагогічної думки щодо впровадження краєзнавчих елементів у навчання, Л. Драгоманова зосередила увагу на характеристиці праці відомого на той час німецького вченого-педагога Альберта Ріхтера, присвяченої ролі навчання рідною мовою у системі освіти. Звертаючись до авторитетів тодішньої педагогічної думки Н. Весселя і К. Ушинського, які на початку 60-х років XIX ст. пропагували широке впровадження місцевих матеріалів у навчання, Л. Драгоманова підкреслювала нагальність вирішення питання з дозволом введення у навчальний процес рідної мови, вказувала на набутий освітянами досвід у цій

справі у недільних школах, «що співпала у часі з загальним ентузіазмом і співчуттям до народу» [9, с. 563]. Необхідність створення підручників для навчання рідною мовою авторка розглядала як нагальне завдання української еліти, як елементарне дотримання основного принципу новітньої педагогіки. У статті також була висловлена ідея проведення конкурсу на кращий з таких підручників, а також «видання дешевих книг для народу». Цю справу Л. Драгоманова пропонувала взяти під свою опіку багатим землевласникам, «при участі вищого начальства», з Чернігівської, Полтавської і Київської губерній, щоб вони запропонували премії з своїх коштів на краще видання. «Немає сумнівів, що думка ця легко може бути здійсненна: там є Кочубеї, Ригельмани, Галагани, Милорадовичі, Сологуби, Лопухіни та інші, відомі своїм співчуттям до народу» [9, с. 567-568].

Стаття викликала зацікавлення у педагогічному світі і спричинила дискусії, які припинились з початком гоніння на М. Драгоманова у 1875 р. Про це згадував М. Драгоманов в своїй «Автобіографії» [11].

Серед провідних українських та російських вчених кінця XIX — початку XX ст. видатне місце посідає Олександра Яківна Єфименко (Ставровська) — історик, етнограф, педагог. Вона була першою жінкою в Російській імперії, яка одержала у Харківському університеті 1910 р. вчений ступінь доктора історії. Її дослідницький талант, глибина історичного аналізу, широта діапазону творчих інтересів, блискучий стиль викладення матеріалу проявились у публікаціях, які згодом принесли їй заслужену славу серед всієї передової громадськості.

О. Єфименко була активною учасницею українського національного руху, різко засуджувала утиски царату щодо розвитку національної освіти і культури в Україні. Виступала перед великими аудиторіями з лекціями, побудованими на основі власних досліджень, про життя і творчість Т. Шевченка, І. Котляревського, Г. Сковороди. Надавала допомогу у науковій роботі своєму чоловікові, який активно співпрацював з кількома харківськими періодичними виданнями.

Показовою реакцією О. Єфименко на політику царизму у національному питанні були її публікації «Малорусский язык в народной школе» і «По поводу украинофильства», які вийшли друком у 1881 р. Обидві статті логічно доповнювали одна одну. У першій

статті О. Єфименко аргументовано доводила необхідність викладання в українських школах рідною мовою, а також нагальну необхідність «очистити це просте, чисто педагогічне, питання від того бруду, яким його закидали в останні роки...» [12, с. 208]. У другій статті авторка рішуче виступила на захист прогресивних представників української інтелігенції, оскільки була переконана, що українофільство «завжди було протестом життя проти зайвої державної регламентації, протестом місцевої й обласної самобутності проти... знеособлюючої централізації» [12, с. 295]. В роботі також звучав заклик на захист української мови. Згодом ці праці вийшли друком у збірнику «Южная Русь: Очерки, исследования и заметки», який вийшов друком у 1905 р. Позиція О. Єфименко щодо підтримки національного руху, розширення застосування української мови в системі освіти, викликали гнівну реакцію з боку шовіністично налаштованих власників видавництва, міністерських чиновників.

Незважаючи на нападки критиків і недоброзичливців, саме у 80–90-і роки XIX ст. найбільш яскраво проявився самобутній науковий талант О. Єфименко. Своїм вчителем у дослідженні історії України Олександра Яківна вважала В. Антоновича. Її історіографічний нарис «Литературные силы провинции» свідчить про те, що авторка глибоко вивчила праці, творчі прийоми, манеру викладу матеріалу провідних українських істориків XIX ст. Вона дала оригінальні характеристики наукового доробку В.Б. Антоновича, М. Максимовича; М. Костомарова, П. Куліша та інших істориків. У контексті зауважень, висловлених у нарисі, О.Я. Єфименко прагнула виробити власний погляд на історичний процес в Україні, зробити посильний внесок до нової для неї галузі дослідження. Вдалою демонстрацією оригінального підходу до висвітлення історичних подій у сфері освіти стала її узагальнююча праця «История украинского народа» [13].

Викладаючи на Бестужівських жіночих курсах у Петербурзі О. Єфименко знайомила слухачок з курсом історії України. Одна з випускниць жіночих курсів згадувала про виховний вплив лекцій О.Єфименко: «Розсувались рамки провінційної історії України, вона розкривалася перед нами як одна з частин загальноісторичного процесу» [14, с. 192]. Чимало учениць О. Єфименко продовжили її справу у наукових установах та вищих навчальних закладах України.

Література:

1. Айвазова С. Г. Русские женщины в лабиринте равноправия / С. Г. Айвазова. – М.: ЗАО РИК Русанова, 1998; Богачевська-Хом'як М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939 / Марта Богачевська-Хом'як. – Київ: Либідь, 1995; Грабовська І. Проблема гендерної рівності в конституційному процесі доби української визвольної революції / І. Грабовська // Українська Центральна Рада: поступ націєтворення та державобудівництва. – К., 2002. – С. 80-86; Добровольська В. А. Історія жіночої освіти Півдня України (1901 – 1910 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук. – Дніпропетровськ, 2006; Жеребкіна І. Женское политическое бессознательное / И. Жеребкіна. – СПб.: Алетейя, 2002; Кобченко К. А. Київські вищі жіночі курси в контексті боротьби за освіту жінок в Україні (1878 – 1920): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2004; Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст: Монографія. / О. Маланчук-Рибак. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006; Пушкарева Н. Гендерная теория и историческое знание / Н. Пушкарева. – СПб.: Алетейя, 2007; Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України ІІ пол. ХІХ – поч. ХХ ст. Сторінки історії / Л. Смоляр. – Одеса, 1998.
2. Пирогов Н. И. Вопросы жизни / Н. И. Пирогов // Морской сборник. – 1856. – № 9. – С. 593 – 596.
3. Глібов Л. [Про стан жіночої освіти] // Глібов Леонід. Твори у двох томах. Т. 2. – К., – С. 240-241.
4. А. Жалоба женщины // Современник. – 1857. – № 5. – Отд. 5. – С. 56 – 65.
5. Вернадская М. Н. Сочинения / М. Н. Вернадская – М.: Издательский Дом ТОНЧУ, 2007.
6. Белозерская Н. А. Надежда Александрова Белозерская, урожденная Ген [Автобиография] // Исторический вестник. – 1913. – № 6. – С. 925-941
7. Белозерская Н. Женский вопрос. Исторические очерки / Н. Белозерская // Женское дело. 1899, № 1. – С. 3-23.
8. Цебрикова М. К. Предисловие / М. К. Цебрикова // Милль Дж. С. О подчинении женщины. 2-е изд. СПб. 1870. – С. I – XXXVII.
9. [Драгоманова Л.] Л. Д. Народные наречия и местный элемент в обучении / Л. Драгоманова // Вестник Европы. – 1874. – Кн. 8. – С. 545-571.

10. Листи М. П. Драгоманова до О. М. Пипіна // За сто літ. Кн. 3. – К., 1928. – С. 67-96.
11. Драгоманов М. Автобіографія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstor.com/ukrstor/dragomanov_spispraz.html
12. Ефименко А. Я. Южная Русь: Очерки, исследования и заметки / Александра Яковлевна Ефименко. Т. 2. – СПб.: Книгопечатня Шмидт, 1905.
13. Ефименко А. Я. История Украины и ее народа / Александра Яковлевна Ефименко. – С. -Петербург, 1907.
14. Е. Н. Чехова Александра Яковлевна Ефименко // В кн.: Санкт-Петербургские высшие женские (Бестужевские) курсы (1878-1918). Сборник статей. – Л., 1973. – С. 191-194.

*Міщук М. Б., Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

РОЛЬ УСРП У ПРОЦЕСІ ПОЛІТИЗАЦІЇ ЖІНОЧОГО РУХУ (НА ПРИКЛАДІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ ПРАЦЮЮЧИХ ЖІНОК "ЖІНОЧА ГРОМАДА")

В даній статті предпринята попытка рассмотреть процесс политизации женского движения в Западной Украине в контексте общественно-политической деятельности Союза украинских работающих женщин "Жиноча громада" – вспомогательной партийной организации УСРП и ее влияние на политическую жизнь края в межвоенный период.

An attempt to consider the process of politicizing of woman motion in Western Ukraine in the context of social and political activity of Union of the Ukrainian working women "Woman society" – auxiliary party organization of USRP and her influence on political life of edge in an intermilitary period is done in this article.

Функціонування партій у політичній системі значною мірою залежить від природи та розміру їхньої підтримки. Кожна політична партія прагне якомога більше розширити свій потенційний електорат та заздалегідь дбає про формування своїх кадрів. Не стала винятком, в цьому плані, й Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП). Її діячі були твердо переконані в тому, що до побудови могутнього державного організму потрібно залучити